

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

DESPRE FUNCȚIUNILE NUMELUI PREDICATIV¹

DE

M. MANOILESCU

De curind a apărut, editată de Societatea de științe istorice și filologice, lucrarea lui G. Beldescu, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ*.

Lucrarea are — după cum arată însuși autorul — un caracter descriptiv și se referă la fapte de limbă literară contemporană. În linii mari, G. Beldescu ia în discuție următoarele probleme: categorii de „caracteristici“² clasificate după diferite criterii; funcțiunile numelui predicativ; numele predicativ multiplu (cu mai multe „caracteristici“); numele predicativ în expresii fixe și unipersonale; subordonata predicativă; cazul numelui predicativ; locul numelui predicativ în propoziție; determinanții numelui predicativ; numele predicativ în propoziții coordonate; numele predicativ construit fără copulă. Alături de valorile gramaticale, G. Beldescu analizează, de câte ori se ivește ocazia, valorile stilistice și afective ale construcțiilor cu nume predicativ.

Lucrarea se încheie cu un îndemn la noi cercetări în domeniul numelui predicativ: „Dar problemele ridicate în prezenta lucrare rămân încă deschise” (p. 110).

Urmind acest îndemn, articolul de față își propune, pe de o parte, să prezinte câteva păreri în legătură cu numele predicativ, diferite de cele expuse de G. Beldescu, și, pe de pe altă parte, să aducă unele completări.

¹ Observații pe marginea lucrării lui G. Beldescu, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ* — Societatea de științe istorice și filologice, 1957. Citatele care apar în articolul de față, avind ca indicație numai pagina, se referă la această lucrare. La exemplele împrumutate din lucrarea lui G. Beldescu, n-am mai menționat autorul; pagina indicată e cea la care apare exemplul la G. Beldescu.

² „Caracteristica este expresia conținutului noțional atribuit de predicatul nominal subiectului” (p. 5).

G. Beldescu își începe lucrarea cu clasificarea „caracteristicilor”, folosind următoarele criterii :

— sensul lexical exprimat de „caracteristică” : însușire, calitate, ocupație etc. (p. 6 și urm.);

— raportul noțiunii nume predicativ față de noțiunea subiect = noțiune notă, noțiune gen și noțiune echivalențială (p. 9 și urm.);

— existența obiectivă a „caracteristicii” și modul cum devine ea sezizabilă : aspect static-obiectiv, atitudine, aptitudine de a exercita o acțiune etc. (p. 10 și urm.);

— modalitatea de caracterizare : direct, prin comparație sau metaforic (p. 12 și urm.);

— partea de vorbire prin care e exprimată „caracteristica” (p. 13 și urm.).

Observăm că din aceste 5 criterii, 4 sînt extragramaticale : lexicale, logice sau stilistice. (Criteriul existenței obiective nu duce decît la o nouă grupare a valorilor semantice pe care le poate avea numele predicativ). Această proporție între elementele semantico-stilistice și cele gramaticale este caracteristică întregii lucrări. Analizînd funcțiunile numelui predicativ, discutînd cazul „caracteristicii” sau problema determinantilor ei, G. Beldescu are în vedere în primul rînd considerente de ordin semantic și abia în al doilea rînd — uneori neglijîndu-le chiar — considerente de ordin gramatical. Intenționînd să analizeze și valorile stilistice ale numelui predicativ, ajunge uneori să le substituie realităților gramaticale.

Așa, de exemplu, ocupîndu-se de numele predicativ în propoziții coordonate, G. Beldescu urmărește „sensurile raportului de coordonare” (p. 86) : simultaneitate, succesiune, alternanță etc. Acestor „sensuri” nu le corespund, în ceea ce privește numele predicativ, nici un fel de indici gramaticali. Singurul criteriu gramatical la care autorul face apel în discutarea acestei probleme nu se referă la numele predicativ, ci la natura propozițiilor coordonate (copulative, adversative, disjunctive etc.).

Metoda aceasta „semantică” de studiere a problemelor de gramatică duce la unele concluzii discutabile și, mai ales, la lipsa oricărei posibilități de organizare a materialului după un criteriu consecvent.

Ocupîndu-se de funcțiunile numelui predicativ (v. mai jos, p. 36 și urm.), G. Beldescu constată că substantivul nearticulat exprimă o noțiune notă a subiectului, substantivul articulat cu articol nehotărît o noțiune gen, iar cel articulat cu articol hotărît o noțiune echivalențială ; prin urmare, în funcție de articol, numele predicativ substantival are rol de calificare, de clasificare sau de identificare. Atunci însă cînd „caracteristica” este evocată metaforic, ea are rol de calificare, indiferent dacă substantivul este sau nu articulat. Astfel, în exemple de tipul celor de mai jos, autorul

consideră că „atribuim subiectului o însușire concretizată metaforic și intenția, deci și raportul, sint de calificare” (p. 16) :

— *Și vorba-i e tunet, răsufletul ger,
Și barda din stînga ajunge la cer,
Și vodă-i un munte.* (p. 16)

— *Voi sînteți roua dimineții
Ce scînteie neștiutoare.* (p. 28)

E adevărat că „clasificarea și identificarea — așa cum subliniază autorul — operează... pe planul figurat, nu real” (p. 16) că, prin urmare, în realitatea obiectivă, *vodă* nu este *un munte*. Dar, din punct de vedere gramatical, nu există nici o deosebire între numele predicative din exemplele *Vodă-i un munte* și *Acesta-i un Alvanit* (Sadoveanu, F. J., p. 31) sau *Voi sînteți roua dimineții* și *Domnule Cațavencu, ești candidatul Zorii, ești candidatul lui nenea Zaharia*... (Caragiale, T., p. 128).

A da întîietate criteriului valorii proprii sau figurate a cuvîntului, neținînd seamă de caracteristicile sale gramaticale, nu este o modalitate recomandabilă în stabilirea funcțiunii numelui predicativ. Rezultatele obținute în urma aplicării acestui procedeu pot să pară arbitrar. Astfel, G. Beldescu dă ca exemplu de identificare :

— *Mai ales noi trei sîntem stîlpîi puterii* (p. 60). Întrucît e mai propriu sensul acestui nume predicativ decît al celui din exemplul *Voi sînteți roua dimineții*... ? Care este funcțiunea numelui predicativ din următorul exemplu ?

— *Dar de-i umbra ei aceea, atunci Ea un inger este.* (Eminescu, O. I p. 51).

Dacă încercăm să luăm drept criteriu modul de reflectare a realității (la propriu sau la figurat), ne vom vedea siliți să ne adresăm unui critic literar pentru lămurirea acestei probleme de gramatică.

Raporturile semantice existente în limbă sint extrem de variate. Ele pot fi grupate după criteriile cele mai diverse, se pot influența reciproc, pot să varieze în funcție de context și de intenția vorbitorului. Dar, într-un studiu de gramatică, interesează în primul rînd acele realități semantice care își găsesc expresia într-o anumită formă gramaticală. De aceea nu putem vorbi de o categorie sau de un raport gramatical, și tîta vreme cît nu-i corespunde nici un indice gramatical (morfologie sau sintactic)¹.

¹ Vezi și Mioara Avram — *Despre corespondența dintre propozițiile secundare și părțile de propoziție.* Studii de gramatică, vol. I, p. 159.

În prefață, G. Beldescu afirmă : „În centrul lucrării a stat problema determinării specificului funcțional al numelui predicativ” (p. 3). Această este problema în care lucrarea în discuție aduce cele mai multe contribuții originale¹. Stabilind că funcțiunea fundamentală a numelui predicativ este „caracterizarea” subiectului, G. Beldescu găsește următoarele p a t r u variante ale acestui raport fundamental :

— raportul de calificare, în care numele predicativ este o noțiune notă a unui subiect noțiune particulară ;

— raportul de clasificare, în care numele predicativ este o noțiune gen a unui subiect noțiune particulară ;

— raportul de identificare, în care numele predicativ este o noțiune echivalențială a unui subiect noțiune particulară ;

— raportul de definire, în care numele predicativ poate fi noțiune notă, noțiune gen sau noțiune echivalențială, cu condiția ca subiectul să fie o noțiune generală.

Considerăm că această împărțire nu corespunde realității și că nu se poate vorbi decît de d o u ă aspecte ale funcțiunii fundamentale a numelui predicativ : calificarea și identificarea.

În primul rînd, criteriul urmărit în stabilirea celor patru aspecte funcționale ale numelui predicativ nu este unitar. Pentru primele trei, se ia în considerație variația noțiunii nume predicativ față de noțiunea subiect ; pentru cel din urmă, natura noțiunii nume predicativ nu prezintă nici un interes, funcțiunea fiind determinată de natura noțiunii subiect. Prin urmare, clasificarea lui G. Beldescu nu poate fi valabilă din punct de vedere logic, căci folosește în același timp două criterii distincte : acela al raportului logic dintre noțiunea subiect și noțiunea nume predicativ și acela al naturii noțiunii subiect.

În al doilea rînd, categoria „definirii” nu se distinge de celelalte categorii prin nici o caracteristică gramaticală. Pentru celelalte categorii, G. Beldescu stabilește — cel puțin în ceea ce privește substantivul — unele semne distinctive gramaticale și anume : numele predicativ substantival calificativ e nearticulat (*Eu nu sînt călugăr, sînt Domn!* p. 15), numele predicativ substantival clasificator e articulat cu articol nehotărit (*Și în sfîrșit, că măgarul ce zbiară și răcnește/E un autor jalnic ce prost ne sfătuieste.* p. 22), iar cel identificator e articulat cu articol hotărit (*Și muma-mea e marea.* p. 25).

Dacă trecem la categoria definirii și examinăm exemplele date de autor pentru a ilustra acest raport, observăm că numele predicativ sub-

¹ Existența unui raport de identitate, de „echivalență” între subiect și numele predicativ a mai fost remarcată în *Gramatica limbii romîne*, Ed. Acad. R.P.R., 1954, vol. II, p. 97, și de acad. Iorgu Iordan, în *Limba romînă contemporană*, Ministerul Învățămîntului, 1954, p. 536 și p. 585, nota 6. Problema a fost discutată însă numai tangențial.

stantival definitor poate apărea : nearticulat (*Lenea e cucoană mare* / *Care n-are de mâncare.* p. 29), ca și numele predicativ calificativ ; articulat cu articol nehotărît (*O frumusețe prostănacă e un farmec mort.* p. 29), ca și numele predicativ clasificator ; articulat cu articol hotărît (*Slobozenia din afară e neatîrnarea moșiei . . .* p. 29), ca și numele predicativ identificator. Rezultă deci că, spre deosebire de primele trei funcțiuni ale numelui predicativ (calificare, clasificare și identificare), funcțiunea de definire nu e caracterizată gramatical.

Totuși, în anumite împrejurări, se pare că numelui predicativ cu funcțiune de definire îi sunt proprii indici de natură sintactică. Astfel, studiind numele predicativ care reia noțiunea exprimată de subiect, G. Beldescu afirmă că un astfel de nume predicativ trebuie neapărat să fie însoțit de un determinant. Singura excepție de la această regulă o constituie numele predicativ definitor care reia, fără nici o determinare, un subiect noțiune generală.

— *Eu știu, moșule, că sluga-i slugă și stăpînul stăpîn ; s-a mîntuit vorba* (p. 23).

— *O presupunere nu-i decît o presupunere* (p. 23).

Lipsa determinantilor pe lângă numele predicativ care reia subiectul ar constitui deci un indice gramatical — sintactic — specific funcțiunii de definire. Iată însă un exemplu în care subiectul nu mai exprimă o noțiune generală și, cu toate acestea, numele predicativ care îl reia nu e însoțit de nici un determinant :

— *Dacă-i cu bani, dragostea noastră nu mai e dragoste.* (Sadoveanu, N. P., p. 209).!

Așadar, nici acest indice gramatical al funcțiunii de definire nu este valabil. De aceea, socotim că nu este cazul, din punct de vedere gramatical, să se creeze o categorie a „numelui predicativ definitor”.

G. Beldescu face distincția între funcțiunea de calificare și cea de clasificare. Limitele dintre aceste două categorii propuse de autor sînt însă atît de labile, încît cu greu putem vorbi de două funcțiuni gramaticale distincte.

Se știe că din punct de vedere logic noțiunea gen intră — în ceea ce privește conținutul ei — ca notă în noțiunea specie. De aceea, considerăm că numele predicativ poate fi, față de subiect, numai noțiune echivalențială sau noțiune notă. În calitate de noțiune notă, numele predicativ atribuie subiectului o însușire, sau încadrează subiectul într-o noțiune supraordinată lui.

Căutînd să stabilească „sensurile lexicale” pe care le poate exprima pe de o parte numele predicativ calificativ și pe de altă parte cel clasificator, G. Beldescu găsește că a m b e l e f u n c ț i u n i indică : însușirea, calitatea, ocupația, genul sau specia naturală și acțiunea (p. 16 și 22).

Prin urmare, reiese chiar din datele înregistrate de G. Beldescu că, din punctul de vedere al valorilor semantice pe care le exprimă, numele predicativ calificativ nu se deosebește de cel clasificator¹.

Am căutat pînă acum să dovedim, din punct de vedere logic și semantic, unitatea dintre funcțiunea de calificare și funcțiunea de clasificare a numelui predicativ. Vom aduce acum, în sprijinul aceleiași păreri, un argument de natură gramaticală. Substantivul nearticulat și cel articulat cu articol nehotărît pot sta alături (*Domnule Cațavencu, dumneata ești om cuminte, un om practic* ... Caragiale, T., p. 127), sau se pot înlocui reciproc în construcții ca :

— *Gura ei — un hău căscat* (p. 21)

— *Gura ei — hău căscat* (p. 22).

Dacă vrem să articulăm cu articol hotărît substantivul nume predicativ, trebuie să modificăm construcția, fie adăugîndu-i un atribut determinativ (*Gura ei — hăul căscat al nopții*), fie recurgînd la comparație (*Gura ei — ca hăul căscat*, p. 22). Construcția — *Gura ei — hăul căscat* nu e obișnuită în limba romînă.

Rezultă deci că substantivul nearticulat și cel articulat cu articol nehotărît, cu funcțiune de nume predicativ calificativ și, respectiv, nume predicativ clasificator, se pot încadra în aceeași construcție sintactică, opunîndu-se prin aceasta substantivului articulat cu articol hotărît, numele predicativ identificator.

În lumina celor expuse mai sus, putem corecta afirmațiile lui G. Beldescu despre numele predicativ în sensul următor :

Funcțiunea fundamentală a numelui predicativ este funcțiunea de caracterizare. Această funcțiune se prezintă sub două aspecte: calificarea și identificarea.

Numele predicativ cu funcțiune de identificare exprimă o noțiune singulară a cărei sferă logică se suprapune sferei subiectului, propoziția respectivă fiind expresia gramaticală a procesului de echivalare a celor două noțiuni. Numele predicativ de identificare se caracterizează prin indicii gramaticali care au rolul de a indica gradul cel mai înalt de individualizare a noțiunii. Acești indicii gramaticali sînt: nume propriu, substantiv articulat cu articol hotărît, pronume personal, pronume demonstrativ, numeral ordinal, verb la infinitiv și propoziție predicativă introdusă prin conjuncțiunile *că, să, ca* ... *să*.

¹ Trebuie menționat că, prin „sensurile lexicale” pe care le exprimă, numele predicativ calificativ și cel clasificator se deosebesc de numele predicativ identificator: acesta din urmă indică însușirea, calitatea, ocupația, numele, genul sau specia naturală, apartenența și acțiunea (p. 26).

Numele predicativ cu funcțiune de calificare atribuie subiectului o notă, fie că indică o însușire, fie că exprimă o încadrare a subiectului într-o noțiune supraordinată, o noțiune gen. El poate fi exprimat prin: substantiv nearticulat, substantiv articulat cu articol nehotărît, substantiv în genitiv, substantiv în acuzativ cu prepoziție, adjectiv, locuțiune adjectivală, participiu trecut, pronume posesiv, numeral cardinal, numeral multiplicativ, numeral nehotărît, verb la supin¹, adverb pronominal și propoziție predicativă introdusă de un adverb relativ, de un adverb de comparație sau de conjuncția *oricît*.

Plecînd de la principiul că, în ceea ce privește numele predicativ, unei funcțiuni gramaticale îi sînt proprii anumiți indici gramaticali și că un indice gramatical e specific pentru o singură funcțiune a numelui predicativ, nu putem fi de acord cu G. Beldescu, care încadrează pronumele demonstrativ atît în funcțiunea de calificare (*Tu ești oaiie din țurmă . . . să știi că asta ești tu.* p. 17), cît și în funcțiunea de identificare (*S-a gîndit, a chibzuit și singura soluție este asta.* p. 26)².

Nu sîntem de acord cu G. Beldescu nici în ceea ce privește funcțiunea numelui predicativ exprimat printr-un substantiv în genitiv sau printr-un pronume posesiv. G. Beldescu socotește că apartenența este indicată de numele predicativ identificator, cu următoarea rezervă: „O asemenea echivalență nu duce la identificarea practică, reală a subiectului . . . În aceste situații, între numele predicativ și subiect există numai un raport de echivalență” (p. 27).

Rezultă deci că numele predicativ genitival și cel exprimat printr-un pronume posesiv nu se încadrează — după părerea lui G. Beldescu — în nici una din funcțiunile numelui predicativ, deși funcțiunea lui se apropie de funcțiunea de identificare.

Considerăm că numele predicativ genitival și cel exprimat printr-un pronume posesiv indică o notă a subiectului, întocmai ca numele predicativ exprimat printr-un substantiv în cazul acuzativ cu prepoziție. Prezența articolului posesiv nu e un argument în favoarea funcțiunii de identificare a numelui predicativ genitival, deoarece el nu are valoarea unui articol hotărît. Articolul posesiv nu se poate asimila, ca valoare, nici cu articolul hotărît, nici cu articolul nehotărît: dovadă faptul că, la orice substantiv în genitiv cu funcțiune de nume predicativ, apare atît articolul posesiv cît și unul din celelalte articole (hotărît sau nehotărît):

¹ Trebuie făcută distincția între construcția *a fi* + supin cu funcțiune de predicat nominal (*Agitația este de nedescris*) și construcția identică din punct de vedere formal, în care verbul *a fi* are rolul unui semiauxiliar de mod (*Pușine sînt de spus și multe de făcut*). Cf. Valeria Guțu — *Semiauxiliarele de mod — Studii de gramatică*, vol. 1, p. 74.

² Poziția noastră față de felul cum privește G. Beldescu funcțiunea numelor predicative care redau realitatea în mod figurat, am expus-o la începutul articolului de față (vezi p. 34 și urm.).

— *Cartea este a prietenului meu.*

— *Cartea este a unui prieten.*

Acordul articolului posesiv cu subiectul nu poate indica echivalența noțională a celor doi termeni — așa cum susține G. Beldescu (p. 27) — deoarece acordul în gen și număr cu subiectul nu este obligatoriu pentru numele predicativ identificator (de ex. : *Banii sînt preocuparea ei principală*).

★

Trecînd în revistă părțile de vorbire prin care poate fi exprimat numele predicativ și grupîndu-le după capacitatea lor de a indica funcțiunea de calificare sau funcțiunea de identificare, n-am amintit nimic despre pronumele interogativ-relativ (*ce, cine, care*). Stabilirea funcțiunii numelui predicativ exprimat printr-un pronume interogativ-relativ pune unele probleme speciale. De aceea, socotim util să aducem cîteva precizări în legătură cu faptele prezentate în lucrarea pe care o discutăm.

G. Beldescu afirmă : „Nu putem ști întotdeauna care este obiectul întrebării pe care pronumele interogativ îl substituie, deci nu putem aprecia în orice împrejurare funcțiunea unui pronume interogativ în numele predicativ. Dacă răspunsul există... contextul ne arată adevărata funcțiune a pronumelui interogativ... De obicei, cu *ce*? cerem calificarea sau clasificarea subiectului, iar cu *cine*? și *care*? identificarea lui; pentru definire folosim *ce*?” (p. 24).

Încercînd să stabilim din ce cauză *ce* substituie, de preferință, un nume predicativ calificativ, iar *cine* și *care* unul identificator, am ajuns la următoarele concluzii :

La analiza funcțiunilor predicative ale pronumelor interogative, trebuie să ținem seama de particularitățile specifice întrebunțării acestor pronume, și anume : *cine* se referă la ființe, *ce* la lucruri; „*ce* întrebă de felul lucrului”¹, prin *ce* atributiv și predicativ „ne informăm... de cantitate și calitate”². Prin urmare, *ce* se referă la caracteristici calificative ale subiectului.

Din interacțiunea acestor particularități ale pronumelor interogative, rezultă că atunci cînd numele predicativ substituit este o ființă, *cine* are funcțiune de identificare (*Cine ești dumneata, părinte? — Eu sînt Stratonice*... Sadoveanu, F. J., p. 35) și *ce* funcțiune de calificare (*Ce sînteți dumneavoastră, mă rog? Vagabonfi de pe uliță?* Caragiale, T., p. 108), iar atunci cînd numele predicativ substituit este un lucru, *ce* poate

¹ Tikin — *Dicționar român-german*, vol. I, p. 318.

² Acad. Romîna — *Dicționarul limbii romne*, București, 1940, t. I, partea 2, p. 241.

avea fie funcțiune de calificare, fie funcțiune de identificare. Numai răspunsul poate da indicații precise în această privință :

— *Ce e literatura de nu chiar expresia vieții unei nații?* (p. 32) (identificare).

— *Ce-s războaiele? Ce-s averile? Ce-s boierile? Deșertăciuni sînt ...* (Sadoveanu, F. J., p. 34) (calificare).

Cu alte cuvinte, *cine* substituie întotdeauna un nume predicativ cu funcție de identificare (și nu „de obicei” cum afirmă G. Beldescu)¹, iar *ce* poate substitui atît un nume predicativ identificator (nume de lucru) cît și un nume predicativ calificativ. Faptul că sînt mai frecvente cazurile în care *ce* e calificativ îl face pe G. Beldescu să afirme că „de obicei cu *ce* ? cerem calificarea sau clasificarea subiectului” (p. 24).

Pronumele *care* are, ca nume predicativ, funcțiune de identificare ; cu ajutorul lui, punem întrebarea atunci cînd vrem să obținem izolarea unui anumit obiect (ființă sau lucru) dintr-un grup de obiecte asemănătoare, deci individualizarea lui. La întrebarea *care* (ca nume predicativ) răspundem prin nume predicative purtînd indicii gramaticali specifici identificării :

— *Știți care este opinia mea în privința revizuirii? ... Opinia mea este aceasta ...* (Caragiale, T., p. 141).

În lucrarea sa, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ*, G. Beldescu analizează cu finețe o mare varietate de probleme legate de acest subiect. În articolul de față ne-am oprit numai asupra uneia din aceste probleme și anume asupra funcțiunilor numelui predicativ².

Lăsînd la o parte corectările de amănunt aduse concepției lui G. Beldescu despre numele predicativ — corectări care, la rîndul lor, pot fi discutabile — putem desprinde din articolul de față un principiu cu valoare generală : un studiu de gramatică nu trebuie să se mărginească la înregistrarea unui număr cît mai mare de raporturi și nuanțe logice sau semantice (așa cum se întîmplă, în mare măsură, în studiul lui G. Beldescu), ci trebuie să descopere și să explice raporturile gramaticale care corespund acestor realități semantice. Putem vorbi de un raport gramatical atunci cînd acesta se caracterizează prin indicii gramaticali distinctivi.

¹ Uneori, numele predicativ exprimat prin pronumele *cine*, avînd sensul de „ce fel de om”, poate implica o notă de calificare (*Tu nu știi cine-i mămuca, n-ai mîncat niciodată moarea ei*. Creangă, P. p. 8). Funcțiunea lui rămîne însă cea de identificare.

² În tot cursul articolului am avut în vedere numai predicat nominale a căror copulă o constituie verbul *a fi*.